

źródła monastyczne

3

źródła monastyczne

3

Redaktor serii: Ks. Marek Starowieyski

starożytność

3

WCZESNE REGUŁY
MONASTYCZNE
Z GALII

Przekład:

Krzysztof Bielawski

Wstęp:

Ks. Jarosław Piłat

Opracowanie i redakcja:

Ks. Marek Starowieyski

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Redakcja tomu:

Ks. MAREK STAROWIEYSKI

Projekt okładki i stron tytułowych:

ANDRZEJ CIEPŁUCHA

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

Ldz. 206/2018, Tyniec, dnia 13.08.2018

✠ Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie II, niezmienione – Kraków 2018

ISBN 978-83-7354-212-9

ISSN 1230-6711

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

ul. Benedyktyńska 37

30-398 Kraków

tel.: +48 (12) 688-52-90

tel./fax: +48 (12) 688-52-91

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

SKRÓTY.....	7
WSTĘP.....	9
1. Leryn i jego założyciel.....	10
2. Wpływ Lerynu.....	13
3. Wczesne reguły monastyczne.....	15
4. Napomnienia ascetyczne (Monita) Porskariusza.....	19
5. Chronologia. Pochodzenie i wpływ.....	21
6. Charakterystyka wczesnych reguł monastycznych.....	24
7. Podstawowe cechy duchowości leryńskiej.....	26
8. Historia tekstualna.....	28
a) <i>Reguła Czterech Ojców</i>	28
b) <i>Druga Reguła Ojców</i>	30
c) <i>Reguła Makarego</i>	30
d) <i>Reguła Wschodnia</i>	31
e) <i>Trzecia Reguła Ojców</i>	32
9. Uwagi do wydania.....	33
BIBLIOGRAFIA.....	35

WCZESNE REGUŁY MONASTYCZNE Z GALII

1. REGUŁA ŚWIĘTYCH OJCÓW SERAPIONA, MAKAREGO, PAFNUCEGO I MAKAREGO DRUGIEGO.....	41
2. DRUGA REGUŁA OJCÓW.....	55
3. REGUŁA ŚWIĘTEGO OJCA MAKAREGO.....	61
4. TRZECIA REGUŁA OJCÓW.....	69
5. REGUŁA WSCHODNIA.....	75

DODATEK – NAPOMNIENIA ASCETYCZNE

Wstęp	93
Napomnienia ascetyczne	95

INDEKSY

DO WSTĘPU	99
ODESŁAŃ I ALUZJI BIBLIJNYCH	102
WZMIANEK, CYTATÓW I ALUZJI DO LITERATURY POZABIBLIJNEJ	104
IMION I NAZW GEOGRAFICZNYCH	107
DO WSTĘPU DO PORKARIUSZA.....	108

SKRÓTY

- CSEL *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*, Wien 1866–.
- DACL *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, red. F. CABROL, H. LECLERQ, Paris 1903–1953.
- DIP *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, red. G. PELLICIA (1962–1968) i G. Rocca (1969–), Roma 1974–.
- PG *Patrologia Graeca*, wyd. J.-P. MIGNE, Paris 1857–1866.
- PL *Patrologia Latina*, wyd. J.-P. MIGNE, Paris 1844–1855.
- PLSuppl *Patrologiae Cursus Completus. Series latina, Supplementum*, wyd. A. HAMMAN, Paris 1958–.
- PSP *Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy*, Warszawa 1969–.
- RBen *Revue Bénédictine*, Maredsous 1884–.
- RegBen *Reguła św. Benedykta*.
- RBS *Regulae Benedicti Studia*, Hildesheim 1972–.
- RCezMn *Reguła dla mnichów św. Cezarego z Arles*.
- RCezDz *Reguła dla dziewic św. Cezarego z Arles*.
- REug *Reguła Eugipiusza*.
- RMak *Reguła Makarego*.
- R4Ojc *Reguła Czterech Ojców*.
- 2ROjc *Druga Reguła Ojców*.
- 3ROjc *Trzecia Reguła Ojców*.
- RPach *Reguła św. Pachomiusza*.
- RTarn *Reguła Tarnantensis*.

- RWsch *Reguła Wschodnia.*
- SCh *Sources chrétiennes*, Paris 1941–.
- SRZ *Starożytne reguły zakonne*, red. M. STAROWIEYSKI, Warszawa 1980 (PSP 26).
- SWP *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, red. J. M. SZYMUSIAK, M. STAROWIEYSKI, Poznań 1971.
- ŹrMon 1 *Żywoty Ojców Jurajskich*, Przekład: Zespół Konwersatorium Patrystycznego Instytutu Filologii Klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem Jerzego A. Wojtczaka, wstęp M. BIELAWSKI OSB; opracowanie i redakcja: M. STAROWIEYSKI, Kraków 1993.
- ŹrMon 2 CEZARY Z ARLES, *Teksty monastyczne*, t. 2, przekład: E. CZERNY, M. BORKOWSKA OSB, J. PIŁAT, wstęp: J. PIŁAT, opracowanie i redakcja: M. STAROWIEYSKI, Kraków 1994.

WSTĘP

Pierwsze dwa tomy naszej serii¹ ukazują świat monastycyzmu galijskiego (z Jury² i z Arles) z V i VI w. Tego samego okresu i miejsca dotyczą prezentowane w niniejszym tomie wczesne reguły monastyczne. Powstały one w przedziale czasowym od ok. 400 do 530 r. Pierwsze z nich, tzn. *Reguła Czterech Ojców* (400–410 r.)³ i *Druga Reguła Ojców* (427 r.), zostały napisane jeszcze w pierwotnym spontanicznym okresie monastycyzmu galijskiego, zaś pozostałe prezentowane tu reguły, *Reguła Makarego* (ok. 490 r.), *Reguła Wschodnia* (515–520 r.) i *Trzecia Reguła Ojców* (530 r.), powstały już w okresie monastycyzmu bardziej zinstytucjonalizowanego.

Ta instytucjonalizacja była charakterystyczną tendencją monastycyzmu gallo-rzymskiego w drugiej połowie V w. i na początku VI w.⁴ W 465 r. biskupi prowincji Tours zebrani w Vannes zdecydowali, że w przyszłości wszyscy mnisi, poza nielicznymi wyjątkami, poddani nadzorowi hierarchii, będą należeli do klasztorów. W tym samym czasie⁵ opaci Galii zaczęli zbierać się na synodach, w celu udoskonalenia i ujednoczenia instytucji oraz re-

---

¹ ŻrMon 1, ŻrMon2.

² Jura, dawna prowincja Galii, obecnie północno-zachodnia część Szwajcarii oraz część wschodniej Francji granicząca ze Szwajcarią.

³ Chronologię reguł podajemy za A. DE VOGÜÉ, *Les règles monastiques anciennes (400–700). Typologie des sources du moyenâge occidental*, Turnhout 1985, 13n.

⁴ Por. G.M. COLOMBÁS, *Il monachesimo delle origini*, t. 1–2, tł. z hiszp. SANDRO DELL’AIRA, Milano 1990, 275–278.

⁵ A. MUNDÓ, *Les anciens synodes abbatiaux et les Regulae SS. Patrum...*, „Studia Anselmiana” 44 (1959), 114–118.

guł monastycznych, jak również dla utrzymania pokoju między poszczególnymi klasztorami. Niektóre zapisy z tych zebrań weszły w skład *Reguł Świętych Ojców* (czyli reguł, które tu prezentujemy). Chodzi zapewne o zebrań nadzwyczajne, które odbyły się w Prowansji albo w Galii Narbońskiej, tzn. na obszarze pozostającym pod kulturowym wpływem Lerynu.

1. LERYN I JEGO ZAŁOŻYCIEL

W 410 r. św. Honorat (+ 430) zakłada wspólnotę na wyspach Lerynu⁶ (4 km od dzisiejszego Cannes na Lazurowym Wybrzeżu). Panegiryk na jego cześć, *Sermo de vita S. Honorati*⁷, zawdzięczamy św. Hilaremu z Arles (+ 449), także mnichowi leryńskiemu i następcy Honorata na stolicy biskupiej w Arles. Prawdopodobnie Honorat urodził się ok. 360 roku w okolicach Trewiru, w rodzinie arystokracji gallo-rzymskiej⁸. Jego ojciec był konsulem cesarskim. Honorat przygotował się do chrztu już w młodzieńczym wieku, a jego przyjęcie było samodzielną decyzją. Przyjął chrzest jako wezwanie do życia doskonałego, co spotkało się z niechęcią ze strony jego rodziny, szczególnie ojca, który marzył o wielkiej karierze publicznej dla syna⁹. Wkrótce za jego przykładem poszedł starszy brat Wenancjusz, podejmując ży-

---

⁶ Por. É. GRIFFE, *La Gaule chrétienne à l'époque romaine*, t. 3, Paris 1965, 332–341.

⁷ HILAIRE D'ARLES, *Sermo de vita S. Honorati*, wyd. M-D. VALENTIN, 1977 (SCh 235).

⁸ Tamże, 4.

⁹ Tamże, 5 i 6.

cie konwersa¹⁰ i rywalizując z Honoratem w surowości praktyk ascetycznych. Obaj bracia zapragnęli porzucić życie w świecie i odejść na pustynię¹¹, rozdali swoje dobra ubogim i prowadzeni przez bardziej doświadczonego Kaprazjusza, udali się na Wschód¹², gdzie dotarli do Nitrii i Sketis. W czasie drogi powrotnej w południowej Grecji zmarł Wenancjusz, zaś Honorat z Kaprazjuszem wrócili do południowej Galii, gdzie biskup Leoncjusz zaproponował im prowadzenie życia pustelniczego na należącej do jego diecezji wyspie Leryn¹³, położonej na Morzu Śródziemnym. Początkowo panowały tam ideały koptyjskiego i wschodniego eremityzmu, ale z czasem warunki życia i ideały ewangeliczne¹⁴ skłoniły Honorata i jego towarzyszy do rozpoczęcia życia wspólnego¹⁵, czego świadectwem jest pierwsza reguła leryńska¹⁶. Tak więc była to wspólnota cenobityczna, choć wschodnie ideały anachoreckie nie zanikły i przynajmniej część

---

¹⁰ Rozróżnienie między mnichami a konwersami »*conversi*« jest trudne, gdyż sposób życia obu grup był bardzo podobny. Według pewnych autorów gallo-rzymskich, konwers tym różnił się od mnicha, że mógł się ożenić i zatrzymać u swego boku żonę jak siostrę, poprzestać na ubiorze skromnym i ubogim, ale nie nosił *pallium*, czarnego ubioru mnicha, winien tworzyć rodzinę <*familia*> ascetyczną i pobożną, ale nie musiał mieszkać w monasterze <*monasterium*>, nie musiał być oddzielony od świata i wszystkich spraw ziemskich. Jako doskonały przykład społeczności owych konwersów gallo-rzymskich może służyć rodzina duchowa uczniów zgromadzona wokół Sulpicjusza Sewera (+ 420 r.), w jego wiejskiej posiadłości w Primulcianum, czy wokół Paulina w Noli (+ 431 r.), por. G.M. COLOMBÁS, dz. cyt., 255.

¹¹ HILAIRE D'ARLES, dz. cyt., 9n.

¹² Tamże, 12.

¹³ Tamże, 15; por. S. PRICOCO, *L'isola dei santi*, Roma 1978; H. LECLERQ, *Lérins*, DACL 8 (1929), 2596–2627.

¹⁴ R4Ojc 1, 1–3.

¹⁵ G.M. COLOMBÁS, dz. cyt., 264.

¹⁶ *Reguła Czterech Ojców*, powstała w latach 400–410.

starszych mnichów, jeśli nie wszyscy, mieszkała w osobnych celach (*cellulae*)¹⁷, o których istnieniu wspomina także Eucheriusz (+ 450), chwając przeszczepienie do Galii obyczajów koptyjskich i wschodnich¹⁸. Na początku adept życia monastycznego był formowany żyjąc we wspólnocie, we wspólnym budynku. Doskonałość nowicjusza polegała na okazaniu uległości we wszystkim starcowi wyznaczonemu przez opata. Po okresie próby, którego czasu trwania nie znamy, mnich składał przyrzeczenie życia zakonnego oraz zmieniał imię i strój¹⁹. Mnisi żyli w posłuszeństwie wobec opata, który odwiedzał ich i odbywał z nimi regularne rozmowy²⁰. W sobotę i w niedzielę wszyscy spotykali się we wspólnym domu na uroczystej liturgii niedzielnej, nauce duchowej i wspólnotowym posiłku²¹. Główne zasady życia były zgodne z dotychczasową tradycją monastyczną: posłuszeństwo i pokora, ubóstwo osobiste i praca fizyczna, wstrzemięźliwość, przedłużone posty i inne umartwienia, lektura, modlitwa i czuwania nocne²². Zgodnie ze zwyczajem tamtej epoki fundator określał zasady obserwancji, zapewne podobnie uczynił Honorat²³.

---

¹⁷ G.M. COLOMBÁS, dz. cyt., 264.

¹⁸ EUCHERIUSZ Z LYONU, *De laude eremi*, PL 50, 701–712; CSEL 31, 177–194.

¹⁹ G.M. COLOMBÁS, dz. cyt., 264.

²⁰ Tamże.

²¹ J.-J. ANTIER, *Lérins l'île sainte de la Côte d'Azur*, Paris 1988², 77.

²² G.M. COLOMBÁS, dz. cyt., 264.

²³ Por.: F. PRINZ, *Frühes Mönchtum im Frankenreich, Kultur und Gesellschaft in Gallien, den Rheinlanden und Bayern am Beispiel der monastischen Entwicklung (4. bis 8. Jahrhundert)*, München 1965, 17; por. É. GRIFFE, dz. cyt., 335; G.M. COLOMBÁS, dz. cyt., 264n; A. DE VOGÜÉ, *Introduction générale*, [w:] *Les Règles des Saints Pères*, t. 1, wyd.

2. WPŁYW LERYNU

Osobowość Honorata, urok miejsca i rosnąca rola klasztoru w Kościele galijskim V wieku przyciągały wielu znakomitych gości i zapewniały szerokie kontakty. I tak, gdy Eucheriusz z Lyonu ze swą żoną osiedlił się na sąsiedniej wyspie Lero, edukację swych dwóch synów powierzył mnichom leryńskim, prawdopodobnie Hilaremu (+ 449), Salwianowi (+ 480) i Wincentemu (+ 450). Także Paulin z Noli (+ 431)²⁴ odwiedzany był przez mnichów leryńskich²⁵. Wśród uczniów św. Honorata spotykamy wielu ważnych dla Kościoła galijskiego mężów; byli to między innymi:

św. Hilary z Arles (+ 449)²⁶, mnich leryński, potem biskup Arles i założyciel klasztoru na przedmieściach tego miasta, autor *Vita S. Honorati*;²⁷

wspomniany już wcześniej **św. Eucheriusz z Lyonu** (+ 450)²⁸, przez krótki czas mnich leryński, potem eremita na pobliskiej wyspie Lero, autor *De laude eremi*²⁹ i *De contemptu mundi*³⁰, następnie prymas w Lyonie, w pobliżu którego założył klasztor o „obserwancji leryńskiej”, w którym otrzymał swą formację m.in. św.

A. DE VOGÜÉ, 1982, (SCh 297), 22–24. Problem ten zostanie szerzej omówiony w punkcie 3 i 5.

²⁴ SWP, 318.

²⁵ É. GRIFFE, dz. cyt., 335n.

²⁶ SWP, 192.

²⁷ Por. przypis 7.

²⁸ SWP, 134n.

²⁹ EUCHERIUSZ Z LYONU, *De laude eremi*, PL 50, 701–712; CSEL 31, 177–194.

³⁰ EUCHERIUSZ Z LYONU, *De contemptu mundi*, PL 50, 711–726; *Il rifiuto del mondo*, wyd. S. PRICOCO, Firenze 1990 (*Biblioteca Patristica* 16).

Roman (ok. + 460), założyciel życia monastycznego w Jurze;³¹

św. Lupus z Troyes (+ 479)³², obiecujący adwokat z dobrych sfer gallo-rzymskich, opuścił „świat” i został mnichem leryńskim, następnie był wybrany biskupem w Troyes, które ocalił przed agresją Hunów, ostatnie lata życia spędził w eremie;

Wincenty (+ 450)³³, kapłan marsylski, autor sławnego *Commonitorium*³⁴, pod koniec swego życia osiadł w Lerynie;

św. Maksym z Riez (+ 462)³⁵, znakomity następca Honorata, a potem biskup Riez;

Faustus z Riez (+ 493)³⁶, Bryt, trzeci opat Lerynu, następnie biskup w Riez, autor znanych mów do mnichów, uważany za przedstawiciela semipelagianizmu;

Salwian z Marsylii (+ 480)³⁷, autor głośnych dzieł *De gubernatione Dei*³⁸ i *Ad Ecclesiam*³⁹;

św. Porkariusz (ok. + 490), piąty opat leryński i autor *Napomnień ascetycznych*⁴⁰;

---

³¹ Por. ŻrMon 1.

³² J. QUASTEN, *Initiation aux Pères d'Église*, t. 4, Paris 1987², 704n.

³³ SWP, 394.

³⁴ PL 50, 637–686.

³⁵ J.-J. ANTIER, dz. cyt., 324–333.

³⁶ SWP, 153.

³⁷ SWP, 351n.

³⁸ PL 53, 25–153.

³⁹ PL 53, 173–238.

⁴⁰ J.-J. ANTIER, dz. cyt., 334; por. SRZ, 103–107; por. niniejszy tom, 93.

św. Cezary z Arles (+ 543)⁴¹, mnich leryński za czasów Porkariusza, opat klasztoru koło Arles (założonego przez św. Hilarego), biskup Arles i organizator Kościoła galijskiego w czasie nocy barbarzyńców, zakonodawca (*Reguła dla dziewczic i Reguła dla mnichów*)⁴².

Jak widać, wśród uczniów św. Honorata spotykamy świętych opatów i biskupów, którzy ukształtowali Kościół galijski.

W czasie, gdy Honorat w 427 r. opuszczał wyspę, aby zostać biskupem w Arles, przeżywała ona okres pełnej świetności, także jego następcy Maksym i Faustus, utrzymali ten stan rzeczy, tak iż do pierwszych lat VI w. Leryn pozostawał solidną szkołą życia monastycznego.

3. WCZESNE REGUŁY MONASTYCZNE

Niezwykłe ciekawym przejawem leryńskiego życia monastycznego są przedstawione w niniejszym tomie, po raz pierwszy w przekładzie polskim, wczesne reguły monastyczne, zwane *Regułami Świętych Ojców*.

Istnieją zasadniczo dwie koncepcje powstania tych reguł, z których pierwsza zakłada, że są one zapisem synodu opatów⁴³, druga, że wszystkie, oprócz *Trzeciej Reguły Ojców*, będącej wynikiem synodu biskupiego, powstały w Lerynie⁴⁴. Przytoczymy tu w zasadzie drugą

---

⁴¹ SWP, 103n; J. PIŁAT, *Zasady formacji duchowej mnichów i kapłanów według św. Cezarego z Arles (470–543)*, (maszynopis doktoratu PWTW), Warszawa 1993, 50–70.

⁴² ŻrMon 2, 55–93.

⁴³ Por.: F. PRINZ, dz. cyt., 17; G.M. COLOMBÁS, dz. cyt., 264n; É. GRIFFE, dz. cyt., 335.

⁴⁴ *Les Règles des Saints Pères*, 21–39.

opinię zgodną z najnowszymi badaniami Adalberta de Vogüé⁴⁵, choć wydaje się, że można obie opinie do pewnego stopnia pogodzić, gdyż autor *Reguły Czterech Ojców* i *Drugiej Reguły Ojców* jest kolegialny, zaś *Trzecia Reguła Ojców* to twór synodu biskupiego⁴⁶.

*Reguła Czterech Ojców*⁴⁷ powstała jeszcze przed przyjęciem przez św. Honorata święceń kapłańskich⁴⁸. Trzy osoby o egipskich imionach – Serapion, Makary i Pafnucy, które w niej zabierają głos, to zapewne Leoncjusz, Honorat i Kaprazjusz⁴⁹, założyciele społeczności leryńskiej. Przypuszcza się, że mnisi z wyspy Leryn mieszkali najpierw każdy osobno, na wzór towarzyszy św. Marcina z Tours, zaś *Reguła Czterech Ojców* wprowadziła życie cenobityczne, gromadząc wszystkich braci w jednym domu, którego inauguracji towarzyszyło ustanowienie przełożonego i ogłoszenie tej właśnie reguły. Zasadą organizującą wspólnotę było posłuszeństwo jednemu zwierzchnikowi, mające za wzór posłuszeństwo samemu Bogu. Posłuszeństwo a nie miłość, było postawą dominującą w pierwszej regule leryńskiej.

Pierwsza *Reguła Świętych Ojców*, poza ustanowieniem życia wspólnotowego i akcentem położonym na posłuszeństwo, odznacza się jeszcze kilkoma charakterystycznymi regulacjami dotyczącymi obserwancji zakonnej, są to m.in.: codzienny post aż do nony, zakaz pracy w dzień święty, dwuczęściowy rozkład dnia prze-

---

⁴⁵ Por. tamże.

⁴⁶ Tamże, 36n.

⁴⁷ Por. tamże, 21–39.

⁴⁸ Tamże, 22n.

⁴⁹ Tamże, 24.

widujący na początku dnia trzy godziny pracy duchowej, a potem sześć godzin pracy fizycznej.

Następcą św. Honorata (+ 427), który objął stolicę biskupią w Arles, był św. Maksym (+ 462)⁵⁰. Wraz ze zmianą przełożonego być może opracowano nowe wskazania dla wspólnoty w postaci *Drugiej Reguły Ojców*. Prawdopodobnie twórcami tej reguły są autorzy jej poprzedniczki oraz kilka dodatkowych osób ze wspólnoty i z zewnątrz. Bardzo krótka *Druga Reguła Ojców* została napisana w duchu «aggiornamento». Przełożony (*praepositus*) utrzymał cały swój autorytet, ale posłuszeństwo ustępuje miejsca wzajemnej miłości między braćmi. Jednocześnie reguła, a nie przełożony, stała się centralną osią zapewniającą jedność⁵¹. Przez swe zainteresowanie braterską miłością *Druga Reguła Ojców* jest bliska *Ordo monasterii* i *Praeceptum* św. Augustyna⁵². Gdy chodzi o obserwancję, to w porównaniu do swej poprzedniczki, rozwija ona system kar, a także pojawiają się w niej wzmianki o wspólnych modlitwach.

Twórcą kolejnego pisma leryńskiego – *Reguły Makarego* był prawdopodobnie opat Porkariusz (ok. + 490)⁵³, autor krótkiej egzorty *Napomnienia ascetyczne*⁵⁴, który objął urząd przełożonego około 30 lat po Maksymie. Dzięki *Regule Makarego* poznajemy monastycyzm leryński z końca V w. pod rządami opata, u którego według

---

⁵⁰ Tamże, 26–28.

⁵¹ Por. 2ROjc 2–4.

⁵² SRZ, 93–107.

⁵³ *Les Règles des Saints Pères*, 32–34.

⁵⁴ Prezentowane w niniejszym tomie, 93.

*Vita S. Caesarii*⁵⁵, dobroć przeważała nad stanowczością⁵⁶. Podobnie jak w swych *Napomnieniach*, Porkariusz jest bardziej zainteresowany wzrostem duchowym jednostek niż prawną stroną reguły, w wyniku czego *Reguła Makarego* kładzie wielki nacisk na stosunki braterskie i ascezę indywidualną, podczas gdy osoba przełożonego (*abbas*) coraz bardziej usuwa się w cień⁵⁷.

Następca Porkariusza opat Marin wydaje się być twórcą albo przynajmniej inicjatorem *Reguły Wschodniej*⁵⁸. Spotykamy się z nim w epilogu *Żywotów Ojców Jurajskich*⁵⁹, których anonimowy autor na końcu swego dzieła stwierdza, że dołącza zbiór wskazań, zebrany dla monasteru w Acaunus, na polecenie *świętobliwego kapłana Marina, opata Wyspy Leryńskiej*⁶⁰. Autorstwo reguły było przypisywane także diakonowi Wigiliuszowi⁶¹, co jednak pozbawione jest podstaw⁶². Owe wspomniane wyżej wskazania są prawdopodobnie dziełem przekazanym nam przez Benedykta z Aniane (+ 812) pod nazwą *Regula Orientalis*. Reguła ta zajmuje się określeniem obowiązków oraz podaniem kar grożących za ich zaniedbania dla wszystkich członków wspólnoty monastycznej, rozpoczynając od opata, dwóch starców i przeora, poprzez szafarza, ostiariusza i hebdomadariu-

---

⁵⁵ *S. Caesarii episcopi Arelatensis Opera Varia*, wyd. G. MORIN, t. 2, Maredsous 1942, 293–349.

⁵⁶ *Les Règles des Saints Pères*, 35.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże, 34–36.

⁵⁹ *ŻrMon* 1.

⁶⁰ Tamże, 109.

⁶¹ Por. SWP 391.

⁶² A. DE VOGÜÉ, *La „Regula Orientalis”. Texte critique et synopse des sources*, *Benedictina* 23 (1976), 241–271.

szy, aż do prostych braci⁶³. Autor *Reguły Wschodniej* nie zajmuje się ascezą i duchowością indywidualną, lecz jedyną jego troską jest ustalenie roli każdego zakonnika i jego relacji z przełożonym. Pismo Święte, nieustannie cytowane w poprzednich regułach, jest tutaj prawie nieobecne.

Podobny brak odniesień do spraw duchownych odnajdujemy w *Trzeciej Regule Ojców*⁶⁴. Jest ona zapewne zapisem z synodu biskupów (prawdopodobnie w Clermont w 535 r.). Do tekstów pochodzenia monastycznego dołączone są wypisy z synodów galijskich m.in. Agde (506 r.), Orlean I (511 r.) i Orlean II (533 r.). Ten ostatni omawiany przez nas tekst powstał więc z dala od Lerynu, chociaż pod pośrednim wpływem wielkiego śródziemnomorskiego monasteru⁶⁵.

4. NAPOMNIENIA ASCETYCZNE (MONITA) PORKARIUSZA

Jak już wspomnieliśmy, piąty opat leryński Porkariusz (+ 485–490) był autorem drobnego utworu pod tytułem *Napomnienia ascetyczne*. Jako autor został on całkowicie zapomniany i nie mówią o nim ani Gennadiusz, ani Izydor, ani Ildefons, jak również milczą o nim współczesne źródła. *Napomnienia* zostały odnalezione dopiero w XX w. przez benedyktyna A. Wilmarta⁶⁶.

---

⁶³ *Les Règles des Saints Peres*, 34.

⁶⁴ Tamże, 36n.

⁶⁵ Tamże, 37.

⁶⁶ W Polsce po raz pierwszy zostały opublikowane w SRZ, 101–107, w tłumaczeniu A. Bobera.

Napomnienia ascetyczne nie są regułą zakonną i zostały przez nas umieszczone w tym tomie jako ciekawy przykład ascetyki kręgu Lerynu, w czym naśladujemy postępowanie *Clavis Patrum Latinorum* (nr 1841), który umieszcza je po wczesnych regułach zakonnych.

Monita jest to mały zbiór pouczeń ascetycznych, które stosują się w równej mierze do zakonników i kapłanów jak również do ludzi świeckich. Pouczenia te dotyczą podstaw życia wewnętrznego, stąd tak obszernie potraktowanie walki z grzechami głównymi, takimi jak gniew, nieczystość, grzechy języka, pycha. Autor podkreśla także rolę modlitwy porannej i wieczornej jako ważnego środka uświęcenia.

W nauce Porskariusza znaczącą rolę odgrywają akcenty eschatologiczne, podkreśla on mianowicie, że jesteśmy gośćmi na tej ziemi, a nasze ciało jest domem wypożyczonym nam na krótki czas, podczas którego mamy przygotować dla siebie mieszkanie wieczne.

Charakterystyczne jest, że w tekście *Napomnień* uderza brak jakichkolwiek wskazówek dotyczących typowych praktyk zakonnych, a także czytania Pisma Świętego oraz uczestnictwa w Eucharystii.

Niniejsze tłumaczenie A. Bobera, publikowane już w tomie *Starożytnych Reguł Zakonnych*⁶⁷ zostało oparte na tekście opublikowanym przez A. Wilmarta w *Revue Bénédictine*⁶⁸, a przedrukowanym w *Patrologiae Latinae Supplementum*, 3, Paris 1963, kol. 737–739.

---

⁶⁷ SRZ, 101–107.

⁶⁸ RBen 26 (1909), 475–480.

5. CHRONOLOGIA. POCHODZENIE I WPŁYW

Najstarszą z wczesnych reguł monastycznych jest *Reguła Czterech Ojców* (400–410 r.)⁶⁹ należąca do pierwszej generacji reguł mniszych wraz z regułami Pachomiusza (404 r.)⁷⁰, Bazylego (397 r.)⁷¹ i Augustyna (ok. 395–397 r.)⁷².

Z *Regułą Czterech Ojców* bardzo blisko związana jest *Druga Reguła Ojców*⁷³, zredagowana jako uzupełnienie. Stara się ona dokładniej określić niektóre problemy pominięte przez *Regułę Czterech Ojców*. Powstała ona w Lerynie około 427 roku, tak więc należy do drugiej generacji reguł (ok. 425 r.)⁷⁴ i wywarła wielki wpływ na pozostałe wczesne reguły monastyczne, począwszy od *Reguły Makarego*, która dosłownie przytacza całe jej fragmenty.

Reguła Makarego powstała w Lerynie, ok. roku 490 i należy do trzeciej generacji reguł (ok. 500 r.)⁷⁵.

Trzecia Reguła Ojców należy do czwartej generacji reguł (515–542 r.) i powstała w roku 535⁷⁶. Także *Reguła Wschodnia* pochodzi z czwartej generacji reguł i została napisana w latach 515–520⁷⁷.

---

⁶⁹ A. DE VOGÜÉ, *Occident chrétien, Catholicisme* 9, Paris 1982, 17.

⁷⁰ A. DE VOGÜÉ, *Les règles monastiques*, 13.

⁷¹ Tamże.

⁷² Tamże.

⁷³ A. DE VOGÜÉ, *Les Règles des Saints Pères*, 27n.

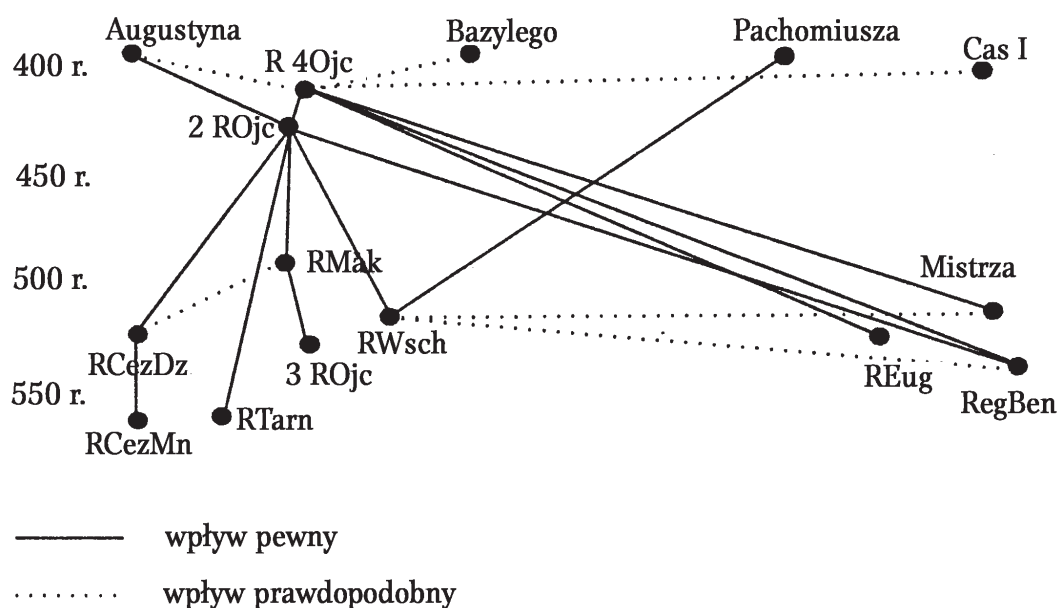
⁷⁴ A. DE VOGÜÉ, *Les règles monastiques*, 13n.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ Tamże.

Poniżej umieszczona tabelka⁷⁸ przedstawia nam źródła monastyczne *Reguł Świętych Ojców* oraz wpływ jaki one wywarły na inne reguły monastyczne okresu między rokiem 400 a 550 (tabelka prezentuje wyłącznie źródła i wpływy omawianych przez nas reguł, pomijając wpływy między innymi regułami).

- R4Ojc – *Reguła Czterech Ojców*
 2ROjc – *Druga Reguła Ojców*
 RMak – *Reguła Makarego*
 3ROjc – *Trzecia Reguła Ojców*
 RWsch – *Reguła Wschodnia*
 RCezDz – *Reguła dla dziewcząt św. Cezarego z Arles*
 RCezMn – *Reguła dla mnichów św. Cezarego z Arles*
 Cas I – *De institutis cenobiorum Jana Kasjana*
 REug – *Reguła Eugipiusza*
 RTarn – *Reguła Tarnantensis*

⁷⁸ Por. A. DE VOGÜÉ, *Règle cenobitique d'Occidente (sec. V-VII)*, DIP 7 (1983), 1426.

Jak widzimy *Reguła Czterech Ojców* powstała pod prawdopodobnym wpływem trzech wielkich tekstów monastycznych, reguł św. Bazylego (+ 379)⁷⁹ i Augustyna (+ 430)⁸⁰ oraz *De insitutis cenobiorum* Jana Kasjana (ok. + 435)⁸¹, sama zaś wywarła wpływ bezpośredni lub pośredni na wszystkie omawiane w niniejszym tomie reguły oraz na reguły Mistrza⁸², Benedykta (+ 549)⁸³ i Eugipiusza⁸⁴.

Dla *Drugiej Reguły Ojców* źródłem jest *Reguła Augustyna* oraz wyżej wspomniana *Reguła Czterech Ojców*, ona zaś z kolei wywiera wpływ na pozostałe trzy omawiane reguły oraz na *Regułę Benedykta*, *Regułę Tarnantensis* i prawdopodobnie na *Regułę dla dziewic św. Cezarego z Arles*⁸⁵.

Reguła Makarego wywarła niewątpliwy wpływ tylko na *Trzecią Regułę Ojców* i prawdopodobny na wyżej wspomnianą regułę św. Cezarego. *Trzecia Reguła Ojców* nie wywarła wpływu na żadną z późniejszych reguł, zaś pochodząca od *Drugiej Reguły Ojców* i *Reguły Pachomiusza Reguła Wschodnia* prawdopodobnie wpłynęła na reguły Mistrza i Benedykta⁸⁶.

---

⁷⁹ SWP, 87–90.

⁸⁰ SRZ, 73–102.

⁸¹ SWP, 224–226.

⁸² SRZ, 156–178.

⁸³ SRZ, 179–233.

⁸⁴ Eugipiusz (Eugippius Abbas), opat klasztoru w Kampanii k. Neapolu, żył V/VI w., por. SWP, 137; por. EUGIPIUSZ, *Dzieła*, tł. K. OBRYCKI, 1985 (PSP 32,1), 73–130.

⁸⁵ Por. *ŹrMon* 2.

⁸⁶ W przypisach poniższego tłumaczenia zaznaczono sformułowania przeniesione z wczesnych reguł do *Reguły Benedykta*.

6. CHARAKTERYSTYKA WCZESNYCH REGUŁ MONASTYCZNYCH

Wczesne reguły monastyczne są bardzo krótkie, tak iż w rękopisach nie przekraczają czterech stron, dłuższą jest jedynie *Reguła Wschodnia*⁸⁷. Wszystkie one są, jak to powyżej wykazaliśmy, zależne od poprzedzającej je tradycji monastycznej (często własnej tradycji leryńskiej) tworząc jedną rodzinę⁸⁸. Analizowane oddzielnie są dość wyrywkowe i fragmentaryczne, zaś razem tworzą pewną uzupełniającą się całość, dopowiadając i modyfikując problematykę pozostałych⁸⁹.

Wszystkie zostały napisane pod pseudonimem (jak R4Ojc i RMak) lub anonimowo⁹⁰. Można uznać, że pierwsze dwie (R4Ojc, 2ROjc) to wynik synodu opatów, co do *Reguły Czterech Ojców*⁹¹, można przypuszczać, że chodziło przede wszystkim o Honorata, Leoncjusza i Kaprazjusza, co do *Drugiej Reguły Ojców*⁹² wydaje się, że grono to zostało rozszerzone. Również anonimowa *Trzecia Reguła Ojców*, wyrosła z tradycji leryńskiej, jest wynikiem synodu biskupiego⁹³. W wypadku *Reguły Markarego* można dopatrywać się autorstwa Porkariusza⁹⁴,

---

⁸⁷ A. DE VOGÜÉ, *Les règles monastiques*, 16n.

⁸⁸ Por. A. DE VOGÜÉ, *Occident chréien*, 517; bliskie powiązanie tych reguł spostrzegł już św. Benedykt z Aniane, który zgrupował je jako jedną część swego zbioru reguł mniszych, tzw. *Codex regularum* (PL 103, 393–702).

⁸⁹ *Les Règles des Saints Pères*, 21–39.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ Tamże, 22–24.

⁹² Tamże, 27.

⁹³ Tamże, 36n.

⁹⁴ Tamże, 32n.

a w wypadku *Reguły Wschodniej* przynajmniej wpływu opata Marina⁹⁵.

Tak więc widzimy, że autorstwo było kolegialne, gdy mowa o działach synodalnych (R4Ojc, 2ROjc, 3ROjc), lub mimo użycia pseudonimu (RMak), albo anonimowości (RWsch), bardziej osobowe.

We wczesnych regułach zachodzi ciągle przenikanie się elementu prawnego i pouczeń duchowych. Taki charakter mają przede wszystkim pierwsze reguły (R4Ojc, 2ROjc), w *Regule Makarego* akcent został położony na pouczenie ascetyczne (co ciekawe, prawie bez odniesień do Pisma Świętego), zaś w ostatnich regułach (3ROjc, RWsch) dominuje element prawny. Trzeba tu wyrazić uznanie dla wysiłku organizacyjnego *Reguły Wschodniej*, dającego znaczne rezultaty⁹⁶.

Reguła Czterech Ojców ma charakter założycielski, zaś *Druga Reguła Ojców*, to swoiste «aggiornamento»⁹⁷ i one dwie są najbardziej oryginalne, gdyż pozostałe wielokrotnie przytaczają wcześniejszy materiał, czy to lewyński (RMak, 3ROjc, RWsch), czy synodalny (3ROjc), czy to pachomiański (RWsch). Zasadniczo teksty, które wywarły wpływ na omawiane reguły pochodziły z kręgu monastycyzmu łacińskiego (oczywiście jeśli zaliczymy Kasjana do kręgu łacińskiego), jedynymi wyjątkami są tu reguła Bazylego (dla R4Ojc) i reguła Pachomiusza (dla RWsch).

Wczesne reguły monastyczne dobrze ilustrują rozwój życia cenobicznego na Zachodzie, od jego począt-

---

⁹⁵ Tamże, 34n.

⁹⁶ A. DE VOGÜÉ, *Les règles monastiques*, 17.

⁹⁷ Tamże, 20.

ków (R4Ojc) do czasów św. Benedykta (3ROjc jest mu współczesna) i dlatego można w ich tekstach obserwować rozwój organizacji klasztornej i terminologii monastycznej.

7. PODSTAWOWE CECHY DUCHOWOŚCI LERYŃSKIEJ⁹⁸

Ideał świętego w Lerynie to asceta, który głęboko przeżywa swe powołanie do samotności i wyrzeczenia, ale czyni to bez ostentacji i przesady. Święci leryńscy nie czynili spektakularnych cudów⁹⁹, ich autentyczna świętość nie potrzebowała potwierdzenia poprzez niezwykłe znaki, wręcz przeciwnie, starali się ją ukryć, aby być ocenianymi jedynie przez Boga¹⁰⁰. Dla mnicha leryńskiego wejście do eremu było aktem wyzwolenia¹⁰¹, który owocował zdobyciem pokoju wewnętrznego, sprawiającego, że jego sytuacja była podobna do sytuacji aniołów¹⁰².

W Lerynie w bardzo skromnym stopniu występował temat wojny lub obrazy ze służby wojskowej¹⁰³, ale równocześnie została tam przewyciężona powszechna u wcześniejszych autorów monastycznych takich jak np. Hieronim (+ 419), Sulpicjusz Sewer (+ 420), czy Paulin z Noli (+ 431), niechęć do obowiązków wojskowych. Według leryńczyków życie monastyczne nie jest *militia caelestis* rozumiana jako alternatywa, czy opozycja w stosunku do *militia Caesaris*, przyszli oni do

---

⁹⁸ Por. S. PRICOCO, dz. cyt., 177–186.

⁹⁹ Tamże, 184.

¹⁰⁰ Tamże, 182.

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ Tamże, 177–180.

życia monastycznego w okresie najgłębszej nocy barbarzyńców i dostrzegali konieczność służby wojskowej.

Taka postawa¹⁰⁴ owocowała większą skłonnością do pośrednictwa między ascezą a porządkiem doczesnym, co harmonizuje z innymi aspektami duchowości leryńskiej skłonnej do równowagi i starającej się odrzucać z tradycji monastycznej wszystko to, co było przesadne, prymitywne, grubiańskie. W efekcie Leryn wypracowywał bardzo wyrafinowany i arystokratyczny model kulturowy.

Leryńskiej koncepcji duchowości towarzyszył wieloraki optymizm¹⁰⁵. Pierwszy jego aspekt polegał na poczuciu zaspokojenia psychologicznego i duchowego, które pochodziły z przeświadczenia, że osiągnięto stan doskonałości we wspólnocie doskonałych. Równocześnie znaczące jest to, że w Lerynie nie występował model apostołski (tj. pierwotnej gminy apostołskiej), z którego przecież monastycyzm pierwotny uczynił idealny wzorzec swych pierwszych doświadczeń tak pustelniczych, jak i cenobitycznych¹⁰⁶.

Drugim aspektem¹⁰⁷ tego optymizmu było przeżywanie życia monastycznego jako czegoś ciągłego i absolutnie harmonijnego. Mnich leryński nie był przedstawiany jako ktoś, kto ćwiczył się w cnocie i był zaangażowany w proces ciężkiego i powolnego doskonalenia. Asceta, który wchodził do pustelni, od razu odnajdował Chrystusa i stawał się świątynią Boga, a ponieważ realizował w sobie doskonałość chrześcijańską mocą charyzma-

---

¹⁰⁴ Por. tamże, 180.

¹⁰⁵ 183–185.

¹⁰⁶ Tamże, 183.

¹⁰⁷ Tamże, 184n.

tów pustelni, korzystał zawsze z łask właściwych niewinnemu Adamowi i wiernym Starego Przymierza oraz z dobrodziejstw nowej konsekracji uczynionej przez Chrystusa. Dlatego też odległa była dla niego możliwość grzeszenia. Doskonała cnota nie była uważana za przywilej nielicznych, ale za ozdobę wszystkich.

Trzecim aspektem¹⁰⁸ fundamentalnego optymizmu leryńczyków było to, że w znacznej mierze ich koncepcja życia monastycznego zasadzała się na kontemplacji (jednak bez osiągnięcia wymiaru dojrzałej doktryny mistycznej). Odrzucenie intensywnej ascezy jako *instrumentum satisfactionis* i pominięcie modelu apostołskiego jako utopijnej oznaki dawnej doskonałości spotykały się z ideą kontemplacji, urzeczywistniającej stan doskonałej, najwyższej szczęśliwości.

8. HISTORIA TEKSTUALNA

a) Reguła Czterech Ojców

Tradycja rękopisów *Reguły Czterech Ojców*¹⁰⁹ dzieli się na cztery gałęzie, z których dwie są włoskie (e i m), jedna germańska (l), zaś ostatnia jest gallo-frankijska (a)¹¹⁰. Należy tu także wspomnieć o piątym tekście, również italskim (p), który wykazuje jednak bardzo duże różnice w stosunku do pozostałych.

Rodzina rękopiśmiennicza e posiada tylko jednego i to niekompletnego przedstawiciela, jakim jest pierwsza część *Parisinus lat. 12634 (E₁)*. Do gałęzi l nale-

---

¹⁰⁸ Tamże, 185n.

¹⁰⁹ Por. A. DE VOGÜÉ, *Les Règles des Saints Pères*, 157–178.

¹¹⁰ Por. tamże, 157–159.

żą trzy główne rękopisy, z których najstarszym (IX w.) jest pochodzący z Münsterschwarzach *Lambacensis 31 (L)*, a pozostałe dwa to: *Parisinus lat. 5670 (C, XII w.)* i *Bambergensis B.VI.15 (b, XI w.)*. Rodzinę m reprezentują *Cassinensis 443 (M, XI w.)* oraz *Vaticanus lat. 3542 (V, XII w.)*, zaś głównymi przedstawicielami a są *Parisinus lat. 4333 B (T)* i *Monacensis Clm 28118 (A)*, obydwaj z IX w. Tekst p jest znany nam jedynie poprzez *Parisinus lat. 12205*.

Gdy mowa o edycjach drukowanych, najbardziej znanym było wydanie L. Holste'a¹¹¹ oparte na *Codex regularum* św. Benedykta z Aniane (+ 812). Wydanie to zostało przedrukowane przez M. Brockie'go¹¹², A. Gallanda¹¹³ i J.-P. Migne'a¹¹⁴.

Najnowsze krytyczne wydanie *Reguły Czterech Ojców* dokonane przez Adalberta de Vogüé¹¹⁵ w dużej mierze opiera się, oprócz dwóch świadectw, na dokonanej pod koniec lat sześćdziesiątych bardzo dobrej edycji J. Neufville'a¹¹⁶.

---

¹¹¹ *Codex regularum... Collectus olim a S. Benedicto Anianensi Abbate*, wyd. L. HOLSE, Roma 1661, t. 1, 26–34.

¹¹² *L. Holsteni... Codex regularum*, wyd. M. BROCKIE, t. 1, Augsburg 1759, 11–14; jest to przedruk drugiego wydania Holste' a (Paris 1663).

¹¹³ A. GALLAND, *Bibliotheca Veterum Patrum*, Venetiae 1770.

¹¹⁴ PL 103, 435–442.

¹¹⁵ *Les Règles des Saints Pères*, 181–205.

¹¹⁶ J. NEUFVILLE, *Règles des IV Pères et Seconde Règle des Pères. Texte critique*, RBen 77 (1967), 47–106.

b) Druga Reguła Ojców¹¹⁷

Druga Reguła Ojców zachowała się w całości jedynie w trzech dawnych rękopisach, z których dwa są ściśle ze sobą powiązane, zaś trzeci podaje odmienny tekst. Posiadamy rękopisy karolińskie z Tours (*T*) i z Trewiru (*A*), przy czym ten ostatni jest przytoczony w *Codex regularum* Benedykta z Aniane. Najstarsze świadectwo, z ok. 650 r., jest zawarte w pierwszym zeszycie *Parisinus lat. 12634 (E₁)*, pochodzącym z południowej Italii.

W najnowszych wydaniach J. Neufville¹¹⁸ opierał się na trzech świadkach (*E₁*, *T* i *Regule Makarego*)¹¹⁹, zaś A. de Vogüé¹²⁰ w ostatnim krytycznym wydaniu korzysta jeszcze z dwóch świadków, manuskryptu *A* i *Reguły Wschodniej*.

c) Reguła Makarego¹²¹

Reguła Makarego zachowała się w ośmiu rękopisach, które dzielą się na trzy grupy. Pierwsza z nich I obejmuje dwa rękopisy germańskie, z którymi spotkaliśmy się, badając *Regułę Czterech Ojców*, są to: *Lambacensis 31 (L, IX w.)* i *Bambergensis B. VI.15 (b, XI w.)*. Także druga grupa g liczy sobie dwóch reprezentantów: *Bruxellensis 2493 (B, VII l.w.)* i *Parisinus lat. 1564 (P, VIII w.)*. Trzecia zaś rodzina h jest najliczniejsza i zawiera przede wszystkim *Codex Regularum* Benedykta z Aniane [*Monacensis Clm 28118 (A, IX w.)*], rękopis *Valenciennes*

---

¹¹⁷ Por. *Les Règles des Saints Pères*, 267–272.

¹¹⁸ J. NEUFVILLE, dz. cyt.

¹¹⁹ Por. *Les Règles des Saints Pères*, 272.

¹²⁰ Tamże, 274–283.

¹²¹ Por. tamże, 357–370.

168 (n, XIII w.) oraz dwa hiszpańskie zbiory reguł monastycznych: *Scorialensis a.I. 13* (H_1 , X w.) oraz *Londinensis add. 30055* (H_3 , X w.).

Gdy chodzi o wydania drukowane, to po pierwszej mało znanej edycji reguły dokonanej przez Pierre'a Ravier SJ¹²² w monografii o klasztorze w Réomé, wydanie L. Holste'a udostępniło tekst Benedykta z Aniane, to znaczy należący do rodziny h. Tak więc tekstem, który został wydany w Rzymie w 1661 r., w Paryżu w 1663 r., a który potem przez przedruki Gallanda i Brockie'go przeszedł do obu *Patrologii* Migne'a¹²³, był hiszpański tekst reguły.

Najnowsze i najlepsze wydania krytyczne to edycja niemiecka H. Styblo¹²⁴ i edycja francuska dokonana ostatnio przez A. de Vogüé¹²⁵.

d) Reguła Wschodnia¹²⁶

Jedynym znanym nam kompletnym świadectwem *Reguły Wschodniej* jest *Codex Regularum* Benedykta z Aniane (Monachium, *Clm 28118*, oznaczenie A) wraz ze swoją kopią z Kolonii (*Arch. W.F.231*, oznaczenie K). Stworzona za pomocą *Codex-u*, *Concordia Regularum* (Co) Benedykta z Aniane, dla której najlepszym źródłem jest rękopis z Orleanu 233 (F), zawiera 21 cytatów z *Reguły Wschodniej*, zamieszczonych w 16-tu

---

¹²² P. ROVERIUS, *Reomaus seu Historia monasterii S. Joannis Reomaensis in tractatu Lingonensi*, Paris 1637, 24–28.

¹²³ PG 34, 967–970; PL 103, 447–452.

¹²⁴ H. STYBLO, *Die Regula Macharii*, *Wiener Studien* 76 (1963), 124–158.

¹²⁵ *Les Règles des Saints Pères*, 372–389.

¹²⁶ Por. tamże, t. 2, 455–460.

rozdziałach. Nasza reguła nosi tam nazwę albo *Regula Orientalis* (15 razy), albo *Regula Orientalium* (paragrafy 5,20; 47,12; 51,5–6; 74,7–8). W sumie 31 rozdziałów *Reguły Wschodniej* (na 47) zawartych jest w *Concordia Regularum*.

Jeśli chodzi o wydania drukowane, to po *Concordii*, wydanej w 1638 r. przez Ménarda¹²⁷, i przedrukowanej przez Migne'a¹²⁸, w 1661 wydany został w Rzymie *Codex Regularum* na podstawie zapisów L. Holste'a¹²⁹. Drugie wydanie *Codex Regularum*, opublikowane w Paryżu w 1663 r., odtwarza wydanie przygotowane przez Brockie'go, które ukazało się w Augsburgu w 1759 r.¹³⁰ i które znajduje się w *Patrologii* Migne'a¹³¹.

Najnowszymi wydaniem krytycznymi są dwa wydania sporządzone przez A. de Vogüé¹³² wiernie odtwarzające rękopis A.

e) Trzecia Reguła Ojców¹³³

Tradycja rękopiśmienna *Trzeciej Reguły Ojców* jest bardzo skromna. Dwa podstawowe źródła to rękopisy z Tours i Benedykt z Aniane, zaś drugorzędnym źródłem jest *Concordia Regularum*.

---

¹²⁷ H. MÉNARD, *S. Benedicti Anianensis Concordia regularum*, Paris 1938.

¹²⁸ PL 103, 710–1380.

¹²⁹ L. HOLSTENIUS, *Codex regularum monasticarum et canonicarum*, t. 1, Roma 1661, 157nn.

¹³⁰ L. Holstenii...*Codex regularum*.

¹³¹ PL 50, 373–380; PL 103, 477–484.

¹³² A. DE VOGÜÉ, *La „Regula Orientalis”. Texte critique et synopse des sources*, *Benedictina* 23 (1976), 241–272; *Les Règles des Saints Pères*, t. 2, 462–495.

¹³³ Por. tamże, 527–530.

Gdy chodzi o wydania drukowane, to oba wydania w *Patrologii* Migne'a¹³⁴, powiązane za pośrednictwem Gallanda i Brockie'go z dwoma wydaniem Holste'a (1661 r. i 1663 r.), nie zawierają żadnych istotnych różnic. Ich źródłem jest rękopis z Kolonii (K), a w dalszej kolejności *Codex* Benedykta z Aniane (A).

Najnowsze wydanie krytyczne zostało dokonane przez A. de Vogüé¹³⁵.

9. UWAGI DO WYDANIA

Przekładu z łaciny dokonano w zasadzie na podstawie wydania C. Virgilio Franklin, I. Havener'a OSB, J. Francis'a OSB: *Early Monastic Rules, The Rules of the Fathers and Regula Orientalis*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1981, ale tłumaczenie zostało skonfrontowane także z najnowszym wydaniem Adalberta de Vogüé, *Les Règles des Saints Pères*, t. 1–2, Paris 1982 (SCh 297, 298).

Cytaty biblijne, zaczerpnięte z *Vetus Latina*, często różnią się brzmieniem tekstu od znanych nam współczesnych przekładów.

---

¹³⁴ PG 34, 979–; PL 103, 443–.

¹³⁵ *Les Règles des Saints Pères*, t. 2, 532–543.

BIBLIOGRAFIA

I. WYDANIA

BROCKIE M., *Lucae Holsteni... Codex Regularum*, t. 1, Augsburg 1759 (PL 103, 393–701).

DESPREZ V., *Règles monastiques d'Occident. IVe –VIe siècles. d'Augustin à Ferréol*, Bellefontaine 1980 (*Vie monastique* 9).

Early Monastic Rules, The Rules of the Fathers and Regula Orientalis, wyd. C.V. FRANKLIN, I. HAVENER, J. FRANCIS, Minesota 1981.

GALLAND A., *Bibliotheca Veterum Patrum*, t. 7, Venetiae 1770.

HOLSTENIUS L., *Codex regularum monasticarum et canonicarum*, Roma 1661, Paris 1663².

Les Règles des Saints Pères, wyd. A. DE VOGÜÉ, t. 1–2, 1982 (SCh 297, 298).

MÉNARD H., *S. Benedicti Abbatis Anianensis Concordia regularum*, Paris 1638 (PL 103, 713–1380).

NEUFVILLE J., *Règle des IV Pères et Seconde Règle des Pères. Texte critique*, RBen 77(1967), 47–106.

PORKARIUSZ, *Monita*, PLSuppl 3, 737–739.

PORKARIUSZ, *Napomnienia ascetyczne*, tł. A. BOBER, [w:] SRZ, 105–107.

STYBLO H., *Die Regula Macharii*, Wiener Studien 76 (1963), 124–158.

The Rule of Four Fathers. The Second Rule of the Fathers,
tł. MONK OF MOUNT SAVIOUR, opr. A. DE VOGÜÉ, *Monastic Studies* 12 (1976), 249–263.

TURBESSI G., *Regole monastiche antiche*, Rome 1974
(R4Ojc tł. M. BOZZI, 324–321; 2ROjc tł. I. DE PICCOLI,
332–334).

VOGÜÉ A. DE, *La „Regula Orientalis”. Texte critique et synopse des sources*, *Benedictina* 23 (1976), 241–272.

WILMART A., *Les Monita de l'abbé Porcaire*, *RBen* 26
(1909), 475–480; *PLSuppl* 3, 737–739.

II. OPRACOWANIA

ANTIER J.-J., *Lérins l'île sainte de la Côte d'Azur*, Paris
1988².

COLOMBÁS G.M., *Il monachesimo delle origini*, t. 1–2,
tł. z hiszp. Sandro Dell'Aira, Milano 1990, 262–278.

CORBETT P.B., *Unidentified Source Material Common to Regula Magistri, Regula Benedicti and Regula IV Patrum?*, *RBS* 5 (1976), 27–31.

CORBETT P.B., MASALI F., *L'édition Plantin de Cassien, de la Règle des Pères et de Capitulaires d'Aix pour les moines*, *Scriptorium* 5 (1951), 60–74.

COURCELLE P., *Nouveaux aspects de la culture lérinienne*,
Revue des études latines 46 (1968), 379–419.

CRISTIANI L., *Lérins et fondateurs*, Saint-Wandrille 1991².

DUCHESNE L., *Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule*, t. 1–3,
Paris 1907², 1910, 1915.

GRIFFE É., *La Gaule chrétienne à l'époque romaine*, t. 1–3,
Paris 1964–65.

LECLERQ H., *Lérins*, *DACL* 8 (1929), 2596–2627.

- MUNDÓ A., *Les anciens synodes abbatiaux et les Regulae SS. Patrum*, [w:] *Regula Magistri – Regula Benedicti. Studia monastica*, wyd. B. Steidle, Studia Anselmiana 44 (1959).
- NEUFVILLE J., *Sur le texte de la „Règle des IV Pères”*, RBen 75 (1965), 307–312.
- NEUFVILLE J., *Les éditeurs des „Regulae Patrum”: saint Benoît d’Aniane et Lukas Holste*, RBen 76 (1966), 327–343.
- PRICOCO S., *L’isola dei santi. Il cenobio di Lerino e le origini del monachesimo gallico*, Rome 1978.
- PRINZ F., *Frühes Mönchtum im Frankenreich, Kultur und Gesellschaft in Galien, den Rheinlanden und Bayern am Beispiel der monastischen Entwicklung*, (4. bis 8. Jahrhundert), München 1965.
- VOGÜÉ A. DE, *La Règle des Quatre Pères et les Statuts de la Société des Douze Apôtres*, RBen 90 (1980), 132–134.
- VOGÜÉ A. DE, *La Règle de Vigile signalée par Gennade. Essai d’identification*, RBen 89 (1979), 217–229.
- VOGÜÉ A. DE, *„La vie des Pères du Jura” et la datation de la „Regula Orientalis”*, Revue d’ascétique et de mystique 47 (1971), 121–187.
- VOGÜÉ A. DE, *Les règles monastiques anciennes (400–700). Typologie des sources du moyen âge occidental*, Turnhout 1985.
- VOGÜÉ A. DE, *Occident chrétien – A. Des origines au VIIIe siècle*, Catholicisme 9, Paris 1982, 515–518.
- VOGÜÉ A. DE, *Sur la patrie d’Honorat de Lérins, évêque d’Arles*, RBen 88 (1978), 290–291.
- VOGÜÉ A. DE, *The Cenobitic Rules of the West*, Cistercian Studies 12 (1977), 175–183.

VOGÜÉ A. DE, *Trithème, La Règle de Macaire et l'héritage littéraire de Jean de Bictar*, *Sacris Erudiri* 23 (1978–1979), 217–224.

VOGÜÉ A. DE, *Regole cenobitiche d'Occidente*, sec. V–VIII, *DIP* 7 (1983), 1420–1434.